

MŰHELY

Nagy Erika

Kisebbségi kérdések a magyar jogelméletben

Az európai civilizációt alapvetően két jogelméleti hagyomány határozza meg: a természet-jog, illetve a jogpozitivizmus. Természetesen e két jogszemléleti kiindulópont egyáltalán nem független egymástól, sőt mondhatnánk, egymás kiegészítéseként keletkeztek és alakultak tovább. Valójában mindkettő szerves része a jog megalapozásának és a konkrét jogszabályozásnak. Továbbá azt is elmondhatjuk, hogy a törvényjavaslatként és jogalkotási kezdeményezésként felajánlott előírások mindkét hagyományra hivatkoznak. Ilyen értelemben tehát a jogelméleti fejtegetések sem esnek oly távol a jogszabályozástól, mint ahogy azt első látásra gondolnánk pusztán az „elméleti”, illetve „gyakorlati” jelzőkkel ellátott felosztás alapján.

Bármely jogalkotási kísérlet esetén fontos tehát a történetiséggel való szembesülés, már csak azért is, mert egy jogszabály elfogadtatása mindig a jogkontinuitás és a jogharmonizáció függvénye. Képtelenség tehát olyasmit követelni, ami szöges ellentétben áll korábbi értékekkel vagy a jelenbeli tényekkel. Talán éppen ez a közvetítő jelleg oldhatná föl azt a jogelméleti görcsös megkülönböztetést, amely tulajdonképpen a tény és érték ellentétének filozófiai megközelítésén vagy akár megkreálásán alapszik.

A magyar jogelméleti hagyománynak itt csak egy bizonyos részletével és perspektivikus kérdésével foglalkozunk: a nemzetközi jogvitákhoz és politikai témákhoz kapcsolódó kisebbségjogi megfogalmazások elméleti összefüggéseivel.

A kisebbségjogi kérdésekkel foglalkozók közül elsőként Jakabffy Elemért és Balogh Artúrt említhetjük meg magyar nyelvterületen, de számos tekintetben Mikó Imre írásai és politikai tevékenysége is jelentősen képviseli ezt a kérdést nemzetközi viszonylatban.

Jakabffy kisebbségjogi tervezetének a kisebbségi kultúrára, oktatásra, nyelvhasználatra vonatkozó pontjai a kisebbségi önkormányzati rendszer elvén alapulnak. Az önkormányzati intézményrendszer azonban nem elszigetelten, hanem az állam struktúráján belül létezne, szervesülne az általános államszerkezetbe, és a kisebbségi alminiszter képviselné. A kisebbségi alminisztert a Nemzeti Tanács 5 jelöltje közül választaná ki a kormány. Itt tehát a kisebbségjog olyan autonómiához kapcsolódik, amelynek meglétét nem elvi kérdések, hanem a hatósági intézkedések döntenek el. Varga Attila *Nulla pax sine justitia* című könyvében Jakabffy meglátásával kapcsolatosan így vélekedik: „A státúumok kidolgozásának előfeltétele a sajátos jogszabály fogalmának, jogi természetének pontos meghatározása. Ugyanis ha az autonómiához kapcsolódó jogokat mint emberi jogokat fogjuk fel (ami véleményem szerint igencsak nehéz), akkor ez azt jelenti, hogy részei az egyetemes nemzetközi rendszernek, ami azonban nincsen így. Értelmezhetjük azonban az autonómiát belső államszervezési kérdésként, mely nem emberi jogok része, hanem a többség és kisebbség megállapodása egy közjogi megoldás keretében. Ez utóbbi esetben pedig olyan jogszabályt kell kidolgozni, mely intézményeket hoz létre, ezek működését és feladat- és hatáskörét, összetett viszonyrendszereit szabályozza. Véleményem szerint ez utóbbi a feladatunk. Azaz olyan közhatalmi jogosítványokkal ellátott önkormányzati intézményeket létrehozni a közintézményi szférában, jogszabályzat révén, melyek megfelelő jogkörök gyakorlásával képesek azt a feladatot ellátni, mely a nemzeti közösségek valós érdekeit szolgálja.”¹

¹ Varga Attila: *Nulla pax sine justitia*. Kvár 2002. 140.

Balogh Artúr szerint a kisebbségi kérdést belső jogszabályozással kell megoldani, a nemzetközi jog – mely a békeszerződések és az államok szuverenitásának tiszteletben tartása alapján fogalmazódik meg (elvileg) – csupán keretet nyújthat erre, de konkrét pozitív jogot nem alkot. Mindazonáltal a kisebbségi jogoknak alkotmányerejűeknek kell lenniük, de ellentétbe kerülhetnek a nemzetállamok alkotmányával. Amennyiben azonban az érintett nemzetállamokat szerződés kötelezi a területükön kisebbségben élő nemzetek védelmére, azoknak a nemzetközi jog elvei szerint kell eljárniuk (mert ebben az állam szuverenitásának védelme is benne foglaltatik, s ily módon fölötté áll az államjognak). „Éppen annál fogva, hogy ezek az államok nemzetközi szerződést kötöttek a nagyhatalmakkal a kisebbség védelmére, a kisebbségek ügye kiemelkedett az állam belső ügyeinek sorából és nemzetközi üggyé vált. Abba beleszólási joga van a Nemzetek Szövetsége Tanácsának, amely a kisebbségi szerződések megsértése esetében közbelépni jogosult és köteles. Beleszólási joga van továbbá minden államnak, amely a Nemzetek Szövetségének tagja, azon az alapon, hogy a kisebbségi szerződéssel kötelezett állam eljárása, bánásmódja a kisebbségekkel szemben a békét veszélyezteti (a Nemzetek Szövetsége Egyezségokmányának 11. cikkelye, 2. bekezdés). Ezzel a joggal bírnak különösen azok az államok, amelyekkel szemben a békeszerződésekben vállaltak kötelezettséget a kisebbségek védelmére azok az államok, amelyek a kisebbségi szerződéseket elfogadták.”²

A kisebbségek védelmét illetően Makkai János is a nemzetközi jogra hivatkozik, egy határozottabb álláspontot képviselve Balogh Artúr nézeteihez viszonyítva. Egyenesen kétségbe vonja nemzetközi jogi szempontból az olyan államok szuverenitását, amelyek területén nagy számarányban nemzeti kisebbségek élnek: „Meg kell azt is állapítani, hogy egy nemzeti állam hány százalékos kisebbséggel rendelkezhetik, s egy bizonyos százaléknál nagyobb kisebbség fennforgása esetén az illető állam szuverenitását nemzetiségi vonatkozásban fel kell függeszteni, s a kisebbségi kormányzást nemzetközi ellenőrzés alá kell helyezni. A többséget alkotó nemzet önkormányzatával, saját alkotmányával is biztosíthatja a nemzetiségek jogait, de ezt nemzetközi szervnek kell jóváhagynia és ellenőriznie. Nemzetiségekkel nagyobb számban rendelkező államok alkotmánya, jogrendszere, fejlődése csak állandó nemzetközi ellenőrzés mellett történhetik, vagyis *teljes szuverenitás csak nemzetiségekkel minimális számban rendelkező vagy egyáltalában nem rendelkező államokat illet meg.*”³

A kisebbségeknek járó jogokat mint egyéni jogokat tárgyalja Mikó Imre az állampolgárok egyenjogúságából kiindulva „...az állam nemzeti jellegét nem is érvényesítheti úgy, hogy bármelyik polgárának emberi jogait megtámadhatná. Nem szabad bármely polgárát nemzetisége megváltoztatására kényszerítenie, egyenlő magán- és büntető jogot, egyenlő pályaválasztási, társulási, politikai szabadságokat kell biztosítani számukra. Ez az egyenjogúság azonban nem nemzetiségi, hanem egyéni egyenjogúsítás. Az államnak pozitív irányban is el kell ismernie, az általános szabadságjogok biztosítása mellett, a nemzetiségek sajátos nyelvének biztosítását az igazságszolgáltatásban és vallásgyakorlatban. Ezt jelenti a nyelvi egyenjogúsítás, ami az egyéni és nem nemzetiségi egyenjogúsítás körébe tartozik.”⁴ Ezen túlmenően Mikó a kisebbségi jogokat tételesen is tárgyalja (nyelvhasználat a magánéletben, az anyanyelven való kérvényezés joga, a bíróságok előtti nyelvhasználat, a nemzetiségi állampolgárok hivatalviselése és a hivatasok gyakorlása, a köztisztviselők nyelvismerete és nyelvhasználat, az egyházak nyelvhasználat, a nemzetiségi iskolaügy, egyesületalapítási jog, a nemzetiség büntetőjogi védelme). Igaz, hogy ezek a kérdések a magyar jogi gondolkodásba és történelembe ágyazódnak, de – amint

² Balogh Artúr: *Jogállam és kisebbség*. Buc.–Kvár 1997. 192.

³ Makkai János: *A természetes béke Európában*. Hn. 1940. 169.

⁴ Mikó Imre: *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika*. Bp. 1989. 335.

Csatári Dániel írja az idézett Mikó-kiadás előszavában – „mondanivalója ugyanakkor egyetemes érvényű, mivel mindenütt hasznosítható, ahol nemzetiségi kérdés létezik, és a nemzetiségi jogegyenlőség megteremtésén fáradoznak.”⁵

Balogh Artúr jogászként és kisebbségi képviselőként is számos esetben fordult a Nemzetek Szövetségének Tanácsához az erdélyi magyar kisebbség panaszaival, amelyekre, mivel a román állam nemzetállami törekvéseinek megfelelően különböző spekulációkat vetett közbe, köztudottan egyetlen alkalommal sem történt jogorvoslat. Balog Artúr érvelése minduntalan a nemzetközi jogra és az államközi szerződésekre támaszkodik, de ugyanakkor nem világos, hogy pl. Románia esetében, nemzetközi szerződésbe foglalt, kisebbségeket, de az emberi jogokat is érintő, nagy gyakorisággal elkövetett sérelmeket hogyan lehetett volna (lehetne?) orvosolni. Az államjog esetében a jogsértés szankcióval jár, mely az adott végrehajtó hatalom hatáskörébe tartozik. Kérdéses, hogy „mi” tekinthető a nemzetközi jog „biztosítékának”.

A szankciót úgy határozza meg Bibó István mint a jog jelenségének komponensét, jogkövetkezményt, mint legobjektívebb kényszert. Ellenben azt is kihangsúlyozza a *Kényszer, jog, szabadság*ban, hogy a kényszer nem azonosítható a szankcióval mint a jogi norma tartalmával. A jogi szankciót összehasonlítja más társadalmi szabályok szankcióival, és azt a megállapítást teszi, hogy a jogi szankció más szabályok szankcióitól eltérően kiszámítható, meghatározott, bekövetkezése bizonyos – ilyen értelemben a kauzalitáshoz hasonlítható működési törvényszerűsége. Más társadalmi szabályok (morál, konvenció, szokás, illem, divat) szankciói, amennyiben egyáltalán vannak, teljességgel kiszámíthatatlanok, bizonytalanok, esetlegesek, a konkrét helyzet feltételeitől függenek. Másrészt pedig „a jogi szankció nemcsak emberi magatartás vagy magatartások ismétlődése, hanem előfeltételeiben objektíven szabályozott magatartások, ahol a magatartások *közös tartalma* a magatartások konkrét lefolyásától elválík, *társadalmi intézménnyé* lesz, s mint *materiális objektiváció*, az objektiválódás legmagasabb fokát éri el.”⁶ Az egyező magatartásokról leválva intézményesül, jogintézménnyé, materiális objektivációvá válik.

A fizikai erőszakon alapuló szankciónak fontos szerepe van a szankció objektiválódásában, mert a fizikai erőszak elkerülésére való törekvés igen általános és kiszámítható emberi törekvés, azonban a fizikai erőszakot tartalmazó szankció nem csak speciálisan a jogra jellemző, mert fellelhető a konvencionális szabályok, kisebb közösségek szokásjogainak szankciójában is.

Később *A szankciók kérdése a nemzetközi jogban* című írásában Bibó a szankciót olyan jogkövetkezményként határozza meg, mely jogsértés esetén hátrányos a jogszegőre nézve, és intézményesülése révén más jogszabályok hatékonyságának, érvényesülésének tényezője lehet. A jogterület egészére nézve azonban kitűnik, hogy a jogérvényesülést egyrészt más (szociológiai vagy etikai, „irracionális”) tényezők (történeti tradíciók, társadalmi tekintély, vallási meggyőződés stb.) is biztosíthatják, másrészt a szankciók hiánya esetén is találkozhatunk jogérvényesüléssel (pl. a nemzetközi jog, a legmagasabb jogi szervek kötelezettségeit tartalmazó jogszabályok), viszont itt a szankciók hiánya ellenére is nagymértékben objektiválódott kényszerrel beszélhetünk, a „jogi minősítés” kényszeréről. A szankcióval ellentétes jogkövetkezményt, a jutalmat sem tekinthetjük a jogérvényesülés feltételének, mert ilyen tekintetben sokkal kiszámíthatatlanabb az egyén cselekvést irányító motivációja, mint a szankció esetében.

A jogfejlődésben mutatja ki Bibó azt az összefüggést, ami a szankció és jogérvényesítés feszültségében mutatkozik meg. Álláspontjához híven a jog fejlődését hatalom és megegyezés együttes hatásában látja. A kétféle jogkezelés hívei megkülönböztetik az arbitrárius és kon-

⁵ Mikó Imre: *i. m.* XIX.

⁶ *Kényszer, jog, szabadság.* = Bibó István: *Válogatott tanulmányok.* I. Bp. 1986. 87.

vencionális jogot. Az arbitrárius jog úgy jelenik meg mint a központi irányító szerv (vagy szervek) akarata. „E jog pozitívításának fő tényezője az a *hatalom*, mellyel e rendelkező szervek bírnak, érvényesülését biztosító külső jelenségek: a szankció, kisebb mértékben a jutalom, belső mozzanatok: a vezető szerv *tekintélye* s a közösség tagjai részéről a közösség javának emelésére irányuló *kívánság*.”⁷ Ezt a „jogtípust” a közösségbeli joggal vonja párhuzamba, míg a konvencionális jogot a közösségek közti joggal. A konvencionális jog a közösség egyező akarataként jelenik meg, mely pozitívításának fő tényezője a megegyezés, a konvenció. Érvényesülését előzetes biztosítékok, a „megengedett önszegély szankciói”: a fegyveres önvédelem, az ökológia, a retorzió, a represszáliák, a háborúk biztosítják. Belső mozzanata az, hogy az érdekek egyeznek, és a megegyező felek összességében a jogkövetők azonosak a jogalkotókkal. E két jogkeletkezési forma nem választható külön, hanem csak fokozati különbség észlelhető esetenként a jogfejlődésben. Bibó azzal érvel, hogy a hatalom feltételezi a megegyezést (ha nem másként, akkor legalább passzív értelemben), és a megegyezés közös akarat révén központosul. Ebben a viszonyban a szankció és jogérvényesülés kiegyenlíti egymást, mert amint a jogérvényesülés megegyezésalapja kezd tovatűnni, mindinkább a hatalom és a szankció veszi át a biztosító szerepet. Ellenben ha a jog mint a hatalom, akarat nélkülöz minden megegyezést, akkor a szankció sem szavatolja a jog érvényességét, a jogrend felszámolásával és új megegyezési alapokra való helyezésével zárul. Ahol a jogérvényesítés nem a szankció hatékonyságán múlik, a szankció kérdését Bibó a nemzetközi jog viszonylatában tárgyalja részletesebben.

A nemzetközi jogot Bibó a konvencionalitáson alapuló közösségek közti jogtípus szempontjából vizsgálja. Ezen belül is főleg a jogérvényesülésre, szankciókra és igazságszolgáltatásra koncentrálnak.

Az államok egyenlőségének elvéből adódóan a nemzetközi jog azt a szabályt tartja maga előtt, hogy az államokat mint jogalanyokat büntetés nem érheti. Mindemellett Bibó nem tartja az államok büntethetőségére való törekvést sem célszerűnek, sem gyakorlatilag megvalósíthatónak. A nemzetközi jogi szankciót a szuverenitás alapelve korlátozza: „A leghátrányosabb államszerződések s bennük a legsúlyosabb szankciók sem érintik az államok szuverenitását”,⁸ bár megfigyelhetők olyan jelenségek (pl. a Párizs környéki békeszerződések), amelyek az államok ellen irányuló szankcióval korlátozzák a szuverenitást, de alapjában véve ez nem jelenti a szuverenitás elvének teljes mértékben való feladását, mert különben az egész nemzetközi jogi viszony megváltozna. Lehetséges tehát, hogy a nemzetközi jog esetenként alkalmazzon szankciót, de ennek mértéke, fejlettségi foka eltér az államjogi szankciótól, amely fizikai erőhatalommal rendelkezik. Bibó úgy gondolja, hogy a nemzetközi jogi szankció fejletlensége elvi alapokkal hozható összefüggésbe.

Az egyetemes nemzetközi szokásjog szankcióit három csoportba sorolja: 1. a jogsértések folytán beálló jóvátételi következmények; 2. a nemzetközi viszonyok különböző (békés és kevésbé békés) intézési módjában megjelenő szankciók, melyek az egyezkedéstől a döntőbíráskodáson át a háborúkban, más politikai intézményekkel összefonódva jelentkeznek; 3. a nemzetközi szerződésekbe foglalt szankciók, köztük is a legfontosabb az előzetes biztosítékok rendszere. E típusok elemzése során arra a következtetésre jut, hogy hasonlóságuk ellenére nem kapcsolódnak össze a nemzetközi jogban, ami szintén a nemzetközi jog fejletlenségét mutatja. A második szankciótípushoz tartozó represszália, „a nemzetközi jog legtipikusabb szankciója és a szankciók öse”⁹ tartalma, határa, szabálya tételes jogilag alig szabályozott, mindig

⁷ Bibó I.: *A szankciók kérdése a nemzetközi jogban*. = Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. IV. Bp. 1990. 43.

⁸ *I. m.* 11.

⁹ *I. m.* 20.

konkrét helyzetektől, a sértett féltől függ. Bibó szerint a jogsértés és represszália arányosságának elve még nem képezheti az egységes nemzetközi jogelv alapját. A nemzetközi jogban a jogérvényesítés jellege nem foglalja magában, hogy azt kötelező eltérni, de a represszália nem is tisztán jogérvényesítés, mert maga is (ellen)represszália előfeltétele lehet, viszont a represszália előfeltétele mindig jogsértés. „Ezzel a megállapítással azonban a represszália és jogsértés éles elhatárolása nem történt meg, ami világosan kitűnik abból a helyzetből, hogy a represszália eltérése nem kötelesség, s a represszáliára lehet jogszerűen represszáliával felelni. A represszáliával megtámadott állam jogszerű megítélése szerint tehát a represszália egyben jogsértés is, mert hiszen előfeltételül szolgálhat egy újabb represszáliának.”¹⁰ Itt Kelsen vitatkozik Bibó, aki a represszália tiszta jogérvényesítési jellegét igyekszik fenntartani azzal, hogy a jogsértés nem tagadása a jognak, csupán feltétele a szankciónak, így tehát a represszália lehet jogsértés és jogérvényesítés is egyszerre.¹¹

A háború sem mint jogintézmény, sem mint konkrét esemény jogilag nem minősülhet egységesen, részben szankció, részben nem az, mivel megindulhat pusztán jogsértés esetén is, de gyakran a háború valódi oka politikai, gazdasági célkitűzésekben rejlik. „Tulajdonképpen tehát minden háború annyira szankció, amennyire a tiszta szankcióháborúhoz közeledik”¹² – szögezi le Bibó. Végül a nemzetközi jog szankciórendszerének jellegzetességeit úgy foglalja össze, hogy minél hatékonyabbak a nemzetközi jog szankciói, annál inkább elvesztik jogérvényesítő jellegüket, mert – tehetjük hozzá – a nemzetközi jog jogérvényesítési alapja a konvencionálisban van.

A nemzetközi jog azon célkitűzései, amelyek a háborút tiltó szankciókat igyekeznek szerződéses alapon kidolgozni, a támadó háborút nemzetközi jogi deliktumnak, a szankcióháborút pedig a leghatékonyabb szankciónak tekintve, merev joggá alakítaná a nemzetközi jogot. Ennek alapján Bibó harmadik tétele a szankció és nemzetközi jog kapcsolatára a következő: „A nemzetközi jog szankciói minél hatékonyabbak, annál inkább merev jogot képviselnek: maximális hatékonyságuk esetén: a szankcióháborúban nyer alkalmazást a legszigorúbb, a legkevésbé méltányos jog.”¹³

Az államok közti igazságszolgáltatás elvi lehetőségeit és történelmi példáit az *Idegen államok perelhetősége és az ellenük vezethető végrehajtási cselekmények a svájci jogban* című 1935-ös írásában tárgyalja. Az állami szuverenitás elvéből kifolyólag a nemzetközi jogban is általánosan elfogadott, de különbözőképpen értelmezett és megszorított tétel, hogy szuverén személyek, idegen államok és képviselőik mentesek idegen államok joghatóságától. Persze ez egyre inkább szerződésekbe foglalva és diplomáciai kapcsolatok alapján rögzült, de ugyanúgy tekinthetjük a nemzetközi szokásjog részének is. A nemzetközi perjog, a nemzetközi jogi alanyiség fejlődésének vizsgálatával, valamint a svájci joggyakorlat méltatásával jut újra arra a következtetésre Bibó, hogy a nemzetközi jog érvényesülését sokkal inkább a megegyezéseszerű és erkölcsi alapú elvek adják.

A nemzetközi államközösség „bénultsága”, a megoldatlan nemzetközi konfliktusok folyamatos jelenléte már az alapvető elvek (olyanok, mint állami szuverenitás, területi sérthetlenség, függetlenség, a népek önrendelkezési joga) megállapításában fellelhető. Ezen elvek gyakorlati alkalmazására aligha születtek szabályok, de még közmegegyezés sem alakult ki erre nézve. Mégis Bibó azt állítja bizakodva, hogy „A végső alapelvek illetően zűrzavara ellenére sem látszik kétségesnek, hogy létezik a nemzetközi államközösségben egy érvényes szabály-

¹⁰ I. m. 22.

¹¹ Lásd Kelsen, Hans: *Doctrina purā a dreptului*. Buc. 2000.

¹² Bibó István: i. m. 26.

¹³ I. m. 41.

rendszer, a nemzetközi jog. Az azonban már lényegesen bizonytalanabb, hogy a nemzetközi államközösség rendjét és egyensúlyát érintő konfliktusokban mi ennek a szabályrendszernek a funkciója, melyet a jog általában az államokon belül betölteni szokott.”¹⁴ A politikai konfliktusok erőszakmentes megoldásának kulcsszerepet szánt Bibó a jogi eljárások mintájára kialakított, formalizált politikai eljárások megteremtésében. A politikai döntőbíráskodás alapfeltételének és követelményének megteremtődését az önrendelkezési elvnek a közmeggyőződésben való általános elfogadásában látta, azért, mert ez az elv „a nemzetközi államközösség egyetlen és lehetséges és érvényes államalakulási és területrendezési elve”.¹⁵ A politikai döntőbíráskodásról szóló bibói elképzelések súlypontja az erkölcs, a jog és a politika legalább részleges összekapcsolása. Az a cél, hogy a politikai konfliktusok ne fizikai erőszakkal intéződjenek, még nem fedheti a felmerülő problémákat. Bibó a nemzetközi politikai döntőbíráskodást az alkotmánybíráskodáshoz hasonlatosként képzelte el, ugyanakkor olyan szervezetként, mint ami a politikai ítélőképesség alapján működik. Am az alkotmánybíráskodással szemben éppen akkor és ott erősebbek a kritikák, amikor a döntésekben szerepet kapnak a politikai megfontolások. Másrészt pedig a politikai ítélőképesség csak részlegesen támaszkodik jogi alapelemekre, inkább meghatározott politikai normák befolyásolják. Végül az is kérdéses, hogy elképzelhető-e a politikai törekvésekre nézve a döntőbíráskodásra jellemző nagyfokú racionalitás.

Azt a nemrég készült törvényjavaslatot, amely a közigazgatásban való kisebbségi nyelvhasználat jogára vonatkozik, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából igyekeztek levezetni. Az RMDSZ alternatív javaslata szerint a kisebbségek kollektív jogai a funkcionális kritérium esszencialista értelmezéseként sorolhatók az emberi jogokhoz, amit a következő elvekben foglaltak össze:

„a) Az emberi jogok rendeltetése az, hogy megmentse az emberi lényeket. Ez a meghatározás két állítmány összekapcsolása: (i) az emberi jogok bizonyos funkcióval vannak felruházva, (ii) e funkció a társadalmi kontextus által megtámadható emberi méltóság megmentésében áll.

b) Az emberi lények kollektív dimenziójú, olyan értelemben, hogy nem csupán egyéni jogok közös gyakorlásáról van szó, mivel a közös gyakorlás lényegi jelentőségű a szóban forgó jogok megvalósulása szempontjából. A kulturális élet, a csoport sajátos nyelvének használata az emberi lény kollektív dimenziójának példája.

c) Éppúgy, mint ahogy – egyéni jogokként – az emberi jogok kiegyenlítik az egyén és az államhatalom közötti aszimmetriát (és ezáltal megmentik az emberi lényeket), a kisebbségek kollektív jogai kiegyenlítik a kisebbség és a többségi hatalom közötti aszimmetriát, s így megmentik az emberi lények kollektív dimenzióját.”¹⁶ (E levezetés logikai, pontosabban a deontikus logika eszközeivel való igazolása található meg a *Szemponatok a filozófiai módszerprobléma vizsgálatához*¹⁷ című gyűjteményes tanulmánykötetben.)

Mindez persze végső soron a természetjogokra utal, és a természetjogi hagyományra támaszkodva kíván érvényesülni.

A legtöbb fejtörést azonban mégiscsak a közösségi értékek és az egyéneket közösséggé és egyben megnevezhető jogalannyá szervező alapok problémája okozza. A kisebbségi jogok kér-

¹⁴ *A nemzetközi államközösségek bénultsága és annak orvosságai.* = Bibó István: *Válogatott tanulmányok.* IV. Bp. 1990. 292.

¹⁵ *I. m.* 415.

¹⁶ G. Andreescu–V. Stan–R. Weber: *Tanulmány az RMDSZ felfogásáról a nemzeti kisebbségek jogait illetően.* Magyar Kisebbség 1997/1–2. 181.

¹⁷ Vö. Gál László–Nagy Erika: *A kisebbségi nyelv közigazgatásban való használatával kapcsolatos előirás-javaslatok deontikus logikai megközelítése.* = *Szemponatok a filozófiai módszerprobléma vizsgálatához.* Kvár 2002.

désével (bár állampolgári jogok hagyományából kiindulva) egy új értékrend van kibontakozóban. Mindannak fényében, ami jogelméleti, jogalkotási, sőt politikai megfontolások alapján kisebbségjogi kérdéseket érintően felvetődött, elsősorban az válik hangsúlyossá, hogy értékkövető hagyományunk önigazolásra kényszerül. Nemcsak arról van szó, hogy történeti események új értékeket vonultatnak fel, melyek a maguk során tovább alakíthatják a történéseket, hanem éppen a többség–kisebbség kapcsán merülnek fel azok a szemléleti ellentétek, amelyek csak egy közös és valójában új szemlélet formájában oldhatók fel.